

dart sofralık aynı dönemlerde yetişebilecek Hafızalı, Hamburg misketi, Razakı, Alfons gibi üzüm çeşitlerinin de adaptasyon ve affinite çalışmaları başlatılmalıdır. Bu kapsam içerisinde dünyaca tanınmış sofralık yabancı çeşitlerin (İtalya gibi) de getirilerek burada denemeye alınmaları gereklidir.

— Yetiştirme tekniği açısından, sulanan bağlarda daha yüksek bir verim ve kalite elde edilmesi için budama ve terbiye sistemlerinin de gün geçirilmeden araştırılması ve sonuçlarının uygulayıcılara intikal ettirilmesi zorunludur.

— Yöre bağıcılığının geleceği açısından diğer bir konu da modern bağıcılık için gerekli olan aşılı asma fidanı üretimini sağlayacak alt yapının süratle oluşturulmasına başlanılmalıdır.

— Sulama ile birlikte kullanımı artacak olan gübreleme konusunda da araştırmalara başlanması yararlı olacaktır.

— Yörede yeni tesis edilecek bağlarda hastalıkların ve özellikle virüslerden arı bitkisel materyalin temini de çok önemlidir. Tedbir alınmadan yöreye götür-

rülecek bulaşık materyal ile kurulacak bağlar, beklenen amaca ulaşmayı engelleyecektir.

— Yeni tesis edilecek bağların mekanizasyona imkân sağlayacak şekilde kurulması, maliyetlerin düşürülmesi açısından zorunludur. Bu husus ayrıca teknik tedbirlerin kolayca uygulanabilmesine de imkân sağlayacaktır.

— Artacak ürünün ekonomik olarak değerlendirilebilmesi için ambalaj ve depolama imkânlarının yörede teminini sağlayacak tedbirler alınmalıdır.

— GAP yöresinde yalnız bağıcılık alanındaki çalışmalar için değil, tüm tarımsal üretimin optimizasyonu için ekolojik potansiyelin çok yüksek olduğu yörelerde, kök bölgesinde optimum rutubeti sağlayan verimi artırıcı tüm teknolojiler ve tüm hünerler insan faktörüne bağlıdır. Cumhuriyet dönemimizin en büyük entegre yatırımı olan Güneydoğu Anadolu Projesi'nin amacına ulaşabilmesi için bölgede bugüne kadar ihmal edilen insan faktörünün en kısa sürede ele alınarak önümüzdeki yıllara hazır hale getirilmesi gereklidir.

— Kurumsal yapı olarak; topkır-insan ilişkileri, kredi sistemleri, araştırma ve yayım hizmetleri ile pazarlama sistemleri en kısa zamanda çözüme kavuşturulmalıdır.

SEBZECİLİK POTANSİYELİ

Ruhsar YANMAZ

Doç.Dr., A.Ü. Ziraat Fakültesi Bahçe Bitkileri Bölümü.

Yörede yer alan illerimiz, gerek sebze ekiliş alanı, gerek sebze üretimi, gerekse sebze tüketimi yönünden ülkemizdeki tarım bölgeleri içinde son sıralarda yer almaktadır. Bölgedeki sebzeçilik potansiyelinin sınırlı olmasında en önemli rolü sulama kaynaklarının kıstlı olması oynamaktadır.

GAP alanına giren illerimizdeki toplam sebze ekiliş alanı 68.337 ha civarındadır. Bölgede sebzeçilik toplam ekiliş alan ve üretim içinde yalnızca % 1'lik paya sahiptir. Sebzeçilik Diyarbakır ve Gaziantep illerinde yoğunlaşmıştır. Bu iki il, yörenin sebzeçiliğinde % 65'lik bir paya sahiptir.

Sulamanın yetersiz oluşunun yanında, yetiştirme tekniği ve diğer kültürel işlemlerin (gübreleme, tarımsal savaş vb.) eksikliğinin de etkisiyle bölgede yetiştirilen sebze türlerinde verim de düşüktür. Örneğin, do-

mateste 3-3.5 t/da, biberde 1-1.5 t/da, patlıcanda ise 2.5-3 t/da arasındadır. Sebzeçiliğin pek yoğun olmadığı illerden, örneğin Şanlıurfa'da verim ortalaması 589 kg/da'dır.

Yörede yetiştirilen sebze türleri incelendiğinde, sebze tarımının bazı merkezlerde yoğunlaşmış, bazı merkezlerde zayıf kalmasının yanında, üretilen sebzelerin türlerine dağılımının da dengesiz olduğu görülür. Bölgede en fazla yetiştirilen sebze türleri karpuz ve kavundur. Karpuz üretimi toplam sebze üretiminin % 40'ını, kavun % 21'ini oluşturur. Bu türleri % 13'lük payla domates, % 8'lik payla soğan ve % 7'lik payla da patlıcan izlemektedir. Biber ve hıyar yetiştiriciliği de yaygındır.

Sebze üretiminde genellikle yöresel çeşitler kullanılmakta, bu çeşitler de oldukça karışık olup, çeşitten

FOTO: CEYDET ÇAĞAN

Koruklu Araştırma İstasyonu'nda denemeye alınmış sebzeler.

çok popülasyon niteliğindedir. Ancak son yıllarda bu bölge ekolojisine uygun tür ve çeşitler üzerinde araştırma yapılmaktadır.

Yörede sebzeçilik oldukça ilkel yöntemlerle yapılmaktadır. Sebzeçilik işletmeleri aile işletmeleri şeklindedir. Yetiştiriciliğin amacı, aile bireylerinin sebze gereksinmesini karşılamak, artarını da yerel pazarlarda değerlendirmektir. Bu nedenle karpuz ve kavun dışında sebze yetiştirilen parseller küçüktür. Bununla birlikte geniş alanlarda sebzeçilik yapan işletmeler de bulunmaktadır. Sebze yetiştiriciliğinde bazı sebze türlerinin birlikte yetiştiriciliği de yaygındır.

Bölgede yapılan incelemelerden de, sebze türlerinin yetiştiriciliğinde yetiştirme tekniklerinin tam olarak bilinmediği anlaşılmaktadır. Yörede yaygın yetiştirilen domates, biber ve patlıcan gibi fide ile yetiştirilmesi gereken türlerde bile direk tohum ekimi ile yetiştiricilik yapılmaktadır. Sonuç olarak üründen verim alınması gecikmekte, meyve oluşum dönemi (çiçeklenme ve döllenme) sıcak dönemlere kalmaktadır. Bu aylardaki (temmuz-ağustos) yüksek sıcaklıklar çiçeklerin kavrulmasına ve döllenme bozukluklarına neden olarak verimi önemli ölçüde düşürmektedir. Bu yörede domates ve fasulyede ağustos ayında bitkilerin gelişmesinde duraksamanın meydana geldiği, eylül ayından sonra ise sıcaklıkların düşmesiyle bitkilerin yeniden ürün vermeye başladıkları belirlenmiştir. Oysa bu türlerde erkenci çeşitlere yönelerek, fide yetiştiriciliğini devreye sokmak, yetiştirme dönemini ilkbahar ve/veya sonbahara doğru kaydırarak başarılı sonuçlar alınabilir.

Yörede yetiştirme tekniğinin yetersizliği yanında, sulama, gübreleme, tarımsal savaş gibi teknikler ya hiç uygulanmamakta ya da genelde yanlış uygulanmaktadır.

Bölgenin sebzeçilik yönünden genel yapısını ortaya koyduktan sonra, yörenin toprak ve iklim özelliklerini değerlendirmemiz yararlı olacaktır.

Yöre toprakları genellikle killi-tınlı ve killidir. Kireç ve potasyumca zengin, azot, fosfor ve organik maddece fakirdir. Toprağın üst katmanlarında % 26 oranında kireç bulunmaktadır. Harran ovası topraklarında genelde tuzluluk ve alkalilik sorunu bulunmaktadır. Her ne kadar sebzelerin çoğunluğu tınlı-kumlu, hafif tınlı-killi topraklarda iyi sonuç verirse de uygun organik gübreleme programları ile bu özellik iyileştirilebilir.

Yöredeki sıcaklık, nem, yağış değerlerinin incelenmesinden de, daha önce de belirtildiği gibi sebze yetiştiriciliğini etkileyen iki önemli etmenin bulunduğu görülmektedir. Bunlar yaz aylarındaki yüksek sıcaklıklar (45-47°C) ve yağış azlığına bağlı oransal hava neminin düşüklüğüdür. Bölgede yaz aylarında hemen hemen hiç yağış bulunmamaktadır. Her ne kadar yağış noksanlığı sulama ile giderilirse de, bunun yol açtığı düşük oransal nem aynı kolaylıkla karşılanamaz. Onun dışında yöre sıcaklık değerleri sebze yetiştiriciliği için uygundur. Bu nedenle ürün çeşitliliğine gidilebilir. Halen yetiştirilmekte olan sebze türlerine ek olarak, bamyaya, yazlık ve kışlık kabaklar, fasulye, salata, marul, ıspanak, havuç, karnabahar, bakla ve bezelye yetiştiriciliği yapılabilir.

Ancak bazı yetiştirme tekniklerinin devreye girmesi gerekmektedir. Örneğin domates, biber, patlıcanda

fide yetiştiriciliğinin yaygınlaştırılması, yazlık kabak, salata, marul gibi sebze türlerinde üretimin ilkbahar ve sonbahar periyoduna, lahana, karnabahar, pırasa ve ıspanakta üretimin sonbahar-kış dönemlerine kaydırılması yararlı olacaktır. Ayrıca sıcaklık istekleri düşük olan bakla ve bezelyenin ekim zamanının sonbahar ya da ilkbahar dönemine alınması gerekir.

Yörede ileride sebze yetiştiriciliği programları hazırlanırken, yetiştiricilik sofralık yetiştiriciliğe ve sebze tohumculuğuna yöneltilmelidir.

Yörenin sebze tohumluğu üretimi yönünden bir potansiyeli bulunmaktadır. Özellikle sebze tarımının yaygın olmaması, bu nedenle toprakların sebze hastalık ve zararlıları yönünden bulaşık olmaması da tohumculuk açısından bir avantaj oluşturmaktadır. Ayrıca tohumun olgunlaşması sırasındaki düşük oransal nem de tohumculuk açısından ortaya çıkan diğer olumlu bir yöndür. Bununla birlikte tohumun oluşması ve olgunlaşması sırasındaki yüksek sıcaklıkların olumsuz etkilerinin, sulama dengesi kurularak ortadan kaldırılması gerekir. Bunun yanında bölgede tohumculuk düşünülürken, temiz toprakların hastalıklara bulaşmaması için gerekli önlemler alınmalı ve bu konuda büyük özen gösterilmelidir.

Bunun dışında yöredeki sebze üretiminin pazara yönelik olarak düşünülmesi yararlı olacaktır. Çünkü yörenin konumu yaş sebze dış pazarları açısından önemli bir avantaja sahiptir.

Bölge, ülkemiz ihracatının önemli bir bölümünü (% 95) gerçekleştirdiğimiz ortadoğu pazarına çok yakındır. Aynı pazarda bizimle birlikte bulunan Hollanda, İngiltere, İtalya, Yunanistan, Pakistan gibi ülkelerle karşılaştırıldığında bu durum daha da açıkça görülebilir. Ülkemiz ihracatında kara taşımacılığının yaygın olduğu da düşünülürken bu yöreden ortadoğu pazarına ulaşmanın kolaylığı anlaşılmaktadır.

Dışarıya yönelik bir üretim planlaması yapıldığında kuru soğan, patates, domates, karpuz, kavun, sarımsak, havuç, patlıcan, taze fasulye gibi sebze türlerinin üzerinde durulmalıdır.

Yöre koşullarının taze tüketim amacına yönelik yetiştiriciliğe uygun olmasına karşılık, işlemeye yönelik sebze tarımı açısından aynı şeyi söylemek zordur. Bunun en önemli nedeni de, vejetasyon süresinin sınırlı olmasından işleme tesislerinin kampanya sürelerinin kısa olacağı, dolayısıyla tesislerin tam kapasite ile kullanılamayacağıdır.

Sonuç olarak, bölgede sulama olanaklarının devreye girmesiyle sebzeçilik potansiyeli artırılabilir. Hatta bazı mikroklimalarda basit korunaklar veya seralar da örtüaltı sebzeçiliği de yapılabilir.

Böylesine geniş bir alanda, diğer ürünlerle dengeli olarak yapılacak programlarda, sebze tarımı da yapılabılır. Ancak sebze tarımına geçildiğinde, bu yörede yurt içi ve dış pazarlar için hangi sebze tür ve çeşitlerinin yetiştirileceğine karar verilerek, yetiştirme tekniğine yönelik çalışmaların öncelikle yapılması gereklidir. Bu tip çalışmaların yapılması bir ekip ve eleman çalışmasını gerektirir. Bu nedenle yöredeki araştırma ve üretimden sorumlu bu enstitülerin eleman ve ekipmanca desteklenmeleri de zorunludur.